

**БЮДЖЕТНЕ ФІНАНСУВАННЯ ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я
У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ЗДОРОВ'Я**
**THE BUDGETARY FINANCING OF AREA OF HEALTH PROTECTION
IN THE SYSTEM OF PROVIDING OF HUMAN RIGHT ON A HEALTH**

Романова А.А.,

*викладач кафедри судової медицини з курсом права
ДУ «Кримський державний медичний університет
імені С.І. Георгіївського»,*

*аспірант кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Інституту права імені Володимира Сташица
Класичного приватного університету*

У статті розглянуто бюджетне фінансування галузі охорони здоров'я як елемент системи забезпечення права людини на здоров'я. Виявлено, що бюджетне фінансування галузі виступає основним джерелом фінансів галузі охорони здоров'я. А також встановлено, що у ситуації, котра склалась на сьогодні у галузі охорони здоров'я доцільно приділяти більшій уваги додатковим джерелам фінансування.

Ключові слова: ресурсне забезпечення права людини на здоров'я, фінансування галузі охорони здоров'я, бюджетне фінансування.

В статье рассмотрено бюджетное финансирование отрасли охраны здоровья как элемент системы обеспечения права человека на здоровье. Вывявлено, что бюджетное финансирование отрасли выступает основным источником финансов охраны здоровья. А также установлено, что в ситуации, которая сложилась на сегодняшний день в области охраны здоровья целесообразно уделять большее внимание дополнительным источникам финансирования.

Ключевые слова: ресурсное обеспечение права человека на здоровье, финансирование охраны здоровья, бюджетное финансирование.

In the article the budgetary financing of industry of health protection as element of the system of providing of human right is considered on a health. It is discovered that the budgetary financing of industry comes forward the basic source of finances of industry of health protection. And also it is set that in a situation which was folded for today in industry of health protection it is expedient to spare greater attention additional sourcing.

Key words: resource providing of human right on a health, financing of industry of health protection, budgetary financing.

На сьогодні великої актуальності набули питання фінансування галузі охорони здоров'я. Існують різні думки та позиції щодо джерел фінансування, ефективного розподілу коштів у галузі, належного чи неналежного рівня фінансування. Видатки зведеного бюджету на охорону здоров'я виступають головним джерелом фінансування галузі та входять до системи забезпечення права людини на здоров'я.

Проблемними питаннями фінансування галузі охорони здоров'я, включаючи аспекти бюджетного фінансування, займалися такі сучасні науковці, як-то: Буздуган Я.М., Вашев О.Є., Волос Б.О., Воронова Л.К., Гутор Т.Г., Дем'янишин В.Г., Зеленевиц В.О., Кармишев Д.В., Карпишин Н.І., Клименко О.М., Малік Є.О., Мельник-Бантон О.П., Немченко А.С., Рудень В.В., Сидорчук О.М., Сігаш Т.Д., Солдатенко О.В. та ін.

При достатньо великому інтересі професійної наукової спільноти до питань бюджетного фінансування галузі охорони здоров'я недослідженим залишається питання місця бюджетного фінансування галузі у системі забезпечення права людини на здоров'я. А тому саме цьому аспекту і буде присвячена стаття.

Система забезпечення права людини на здоров'я складається з інституційного, організаційного, правового та ресурсного забезпечення. У рамках нашого дослідження ресурсне забезпечення права людини на здоров'я викликає найбільший інтерес. Ресурсне забезпечення права людини на здоров'я передбачає сукупність засобів, а саме: матеріально-технічного, фінансового, кадрового, наукового та інформаційного забезпечення, при ефективному використанні яких створюються належні умови задля досягнення головного результату – якісного забезпечення права людини на здоров'я.

Кожен із засобів ресурсного забезпечення заслуговує ґрунтовного дослідження, але ми зупинимо свою увагу на фінансовому забезпеченні права людини на здоров'я. Фінансове забезпечення права людини на здоров'я можливо прослідкувати через фінансове забезпечення охорони здоров'я. Перш за все, необхідно розглянути, що саме

розуміється під поняттям фінансове забезпечення. Тобто, як зазначають Карпишин Н.І. та Буздуган Я.М., фінансове забезпечення охорони здоров'я – це метод фінансового механізму, що визначає джерела і форми фінансування суб'єктів господарювання, діяльність яких спрямована на відтворення, збереження та зміцнення здоров'я громадян [2, с. 7]. Також звернемо увагу на фінансування охорони здоров'я. Так, Малік Є.О. зазначає, що фінансування охорони здоров'я – процес формування і використання фінансових ресурсів, які використовуються для забезпечення функціонування системи заходів, спрямованих на збереження і розвиток фізіологічних і психологічних функцій, оптимальної працездатності та соціальної активності людини при максимальній біологічно можливій індивідуальній тривалості життя [10, с. 8].

Положення національного законодавства у частині фінансування галузі охорони здоров'я наштовхує на висновок, що його можливо структурувати наступним чином:

1. Фінансування за рахунок бюджетів різних рівнів;
2. Фінансування за рахунок фондів медичного страхування;
3. Фінансування за рахунок благодійних внесків;
4. Фінансування за рахунок будь-яких інших джерел, не заборонених законом.

Також слід зазначити, що існують й інші підходи до структурування джерел фінансування галузі охорони здоров'я. Так, наприклад, Малік Є.О. зазначає, що, крім бюджетних коштів, функціонує галузь охорони здоров'я щорічно додає до фінансування власні кошти закладів і установ – від здачі в оренду тимчасово вільних приміщень, від надання платних послуг населенню, гуманітарної допомоги, благодійних внесків, інших надходжень, що не заборонені законодавством [10, с. 12]. Солдатенко О.В. встановлює, що в Україні на сьогодні основним джерелом фінансування системи охорони здоров'я залишаються бюджетні асигнування. Крім бюджетів, джерелами фінансування медичних установ можуть бути доходи, що одержуються за договорами на

проведення медичного обслуговування, профілактичних заходів (щеплень тощо), доходи від надання платних послуг, надходження спонсорських та благодійних внесків від юридичних і фізичних осіб. Хоча такі кошти є спеціальними, на них також поширюється загальний режим кошторисно-бюджетного фінансування, у зв'язку з чим позабюджетні кошти бюджетних установ та організацій включаються до бюджетів усіх рівнів і мають цільове спрямування [14]. Буздуган Я.М. обґрунтовує позицію, що основними правовими формами фінансового забезпечення охорони здоров'я в Україні є: бюджетне фінансування, добровільне медичне страхування, самофінансування, благодійництво, інвестування і кредитування [2, с. 8]. Воронова Л.К. встановлює, що, крім бюджетів, джерелами фінансування медичних установ можуть бути доходи, що одержують від підприємств, установ за договорами на проведення медичного обслуговування, проведення профілактичних заходів (щеплень від грипу тощо), доходи від надання платних послуг тощо, надходження спонсорських та благодійних внесків [4, с. 361]. В огляді, який є підсумком фінансованого Європейською Комісією проекту Tacis BISTRO «Ознайомлення з досвідом країн Європи у фінансуванні галузі охорони здоров'я», встановлено, що джерелами фінансування медичної допомоги в Україні є: державний і місцеві бюджети; добровільні внески юридичних і фізичних осіб; особисті (приватні) внески фізичних і юридичних осіб за послуги, надані медичними установами; безпосередня плата (гонорари) за послуги медичним працівникам; фонди добровільного медичного страхування [6]. Джерелами фінансування охорони здоров'я Дем'янишин В.Г. та Сіташ Т.Д. пропонують вважати: кошти бюджетів, добровільного медичного страхування; кошти накопичувальних фондів територіальних громад і благодійних фондів, благодійні внески та пожертвування юридичних і фізичних осіб; кошти, одержані за надання платних медичних послуг, а також інші джерела, не заборонені законодавством. У свою чергу, кошти бюджетів будуть джерелом фінансового забезпечення населення загальнодоступною медичною допомогою в межах визначеного базового рівня надання безплатної медичної допомоги та його медикаментозного і технологічного забезпечення. А кошти добровільного медичного страхування, накопичувальних фондів територіальних громад спрямовуватимуться на задоволення індивідуальних потреб населення у медичних послугах понад базовий рівень безплатної медичної допомоги. Такий підхід у комплексі основною вимогою визначає дотримання закладами охорони здоров'я всіх форм власності в обов'язковому порядку державних соціальних нормативів у сфері охорони здоров'я та забезпечення їх належного фінансування [5, с. 12]. Усі ці позиції та думки доповнюють одна одну чим розширюють та допомагають зрозуміти нормативно закріплену дефініцію стосовно фінансування з будь-яких інших джерел, не заборонених законодавством. Але при цьому необхідно зазначити, що основним та першочерговим джерелом фінансового забезпечення галузі охорони здоров'я в Україні є видатки бюджетів різних рівнів, тобто бюджетне фінансування.

З огляду на це необхідно розглянути фінансування охорони здоров'я з бюджетів різних рівнів. Фінансування охорони здоров'я з бюджетів різних рівнів здійснюється у вигляді видатків на галузь. Відповідно до п.13 ч.1 ст.2 Бюджетного кодексу України, видатки бюджету – кошти, спрямовані на здійснення програм і заходів, передбачених відповідним бюджетом [3]. Виходячи з цього визначення, необхідно погодитись з Солдатенко О.В., яка зазначає, що видатками на охорону здоров'я прийнятні вважати кошти, які виділяються державними та місцевими органами влади як із централізованих, так і децентралізованих фондів з цільовим призначенням на

охорону здоров'я. Видатки на охорону здоров'я, відповідно до загальноприйнятої класифікації видатків, є видатками на соціальні потреби (за предметною ознакою); на невиробничу сферу (за роллю у відтворювальному процесі); включають видатки на заробітну плату, медикаменти, харчування, витрати на поточний і капітальний ремонт (за економічним змістом) [14].

Розглянувши положення національного законодавства стосовно видатків бюджетів різних рівнів на галузь охорони здоров'я, доцільним є аналіз чітких цифр зведеного бюджету та відсотків внутрішнього валового продукту на галузь. За розрахунками вітчизняних економістів, мінімальні потреби медицини у коштах для забезпечення населення України якісною медичною допомогою в повному обсязі становлять понад 56,0 млрд. грн. У 2008 році на потреби медицини виділено 32,1 млрд. грн., а у 2009 р. – 33,4 млрд. грн. [11, с. 81]. Видатки на охорону здоров'я у загальному фонді зведеного бюджету у 2010 році склали 39,4 млрд. грн. У Державному бюджеті України на 2011 рік зведені видатки на охорону здоров'я враховано в обсязі понад 42 млрд. грн. [8]. Видатки зведеного бюджету галузі охорони здоров'я на 2012 рік, за різними джерелами інформації, складають приблизно 53 млрд. грн. Тобто вбачається поступове збільшення бюджетного фінансування галузі охорони здоров'я. Збільшення бюджетного фінансування сфери охорони здоров'я в основному пов'язане з необхідністю підвищення заробітної плати медичним працівникам. Проте об'єктивного покращення забезпечення галузі не відбувається. Рівень заробітних плат у медичній галузі, за даними Держкомстату, залишається одним з найнижчих [17].

Об'єм коштів, які асигнуються на охорону здоров'я, а також спосіб фінансування часто визначаються рівнем розвитку країни. Як правило, чим багатша країна, тим більше засобів вона витрачає на охорону здоров'я. Країни з високим рівнем доходів у середньому витрачають близько 10% від ВВП на охорону здоров'я. Країни з середнім рівнем доходів – 6%, тоді як країни з низьким рівнем доходів витрачають менше 5%. Необхідно відзначити, що більшість країн з низьким рівнем доходів витрачають на охорону здоров'я менше 34 доларів на душу населення, хоча даний показник є мінімальною нормою витрат, що рекомендується Всесвітньою Організацією Охорони Здоров'я, для життєво важливої медичної допомоги [15].

Питома вага видатків загального та спеціального фондів держбюджету України на охорону здоров'я становить у 2008 році 3,6% в загальному обсязі ВВП [7]. 2009 рік – 2,9% ВВП, 2010 рік – 3,6% ВВП [17]. 2011 рік – це 3,4% ВВП [8]. Для порівняння, в Європейському регіоні цей показник зафіксовано на рівні 7,7% ВВП, Європейському Союзу – 8,7% ВВП [16]. За висновками Всесвітньої організації охорони здоров'я, за умов, коли витрати на охорону здоров'я становлять менше п'яти відсотків від ВВП, система охорони здоров'я не здатна виконувати свої функції. З огляду на зазначене можна зауважити, що видатки на галузь охорони здоров'я характеризуються нестабільною динамікою. Незважаючи на щорічне збільшення номінальних обсягів видатків, їх економічна та функціональна структури залишаються майже без змін, що свідчить про відсутність стратегічних підходів до перспективних цілей та ручне управління фінансуванням галузі охорони здоров'я [5, с. 7].

Формування кошторису медичних закладів відбувається залежно від потужності медичного закладу, а не від реальних потреб населення в медичній допомозі, що призводить до екстенсивного розвитку галузі [17]. Кошторис фінансування установ охорони здоров'я засновується на показниках: у стаціонарі – за кількістю ліжок і ліжко-днів, у поліклініках – за кількістю лікарських відвідувань. Система заробітної плати – за категоріями

лікарів, середнього і молодшого медичного персоналу, адміністративно-управлінським і обслуговуючим персоналом [4, с.361].

У загальній структурі витрат на охорону здоров'я питома вага витрат на заробітну плату з нарахуваннями в середньому складає 75%, а в деяких випадках – понад 80%. Приблизно 8% витрат займають енергоносії, 8 – медикаменти, лише приблизно 4% витрат спрямовані на харчування хворих, решта – трансфери та інші витрати. Отже, витрати, що не пов'язані з безпосереднім лікуванням хворих, складають у межах 90% галузі [9]. Також, за оцінкою ВООЗ, якщо питома вага заробітної плати в структурі витрат на охорону здоров'я становить більше 30%, то це свідчить про відсутність процесу відтворення галузі [1].

Рівень зношеності основних фондів охорони здоров'я перевищив 60 % бар'єр, при цьому в лікувально-профілактичних закладах обсяги заміни морально застарілої медичної техніки та обладнання не перевищують 1,5 % на рік. В економічно розвинених країнах цей показник для активної частини основних фондів охорони здоров'я складає 10-12% на рік. Розміри бюджетного фінансування не відповідають ресурсним потребам галузі [9].

Таким чином, незважаючи на певне збільшення в останні роки бюджетного фінансування сфери охорони здоров'я, його розмір з розрахунку на одну особу залишається дуже низьким, що зумовлює зростання частки особистих витрат населення (як офіційних, так і неофіційних) і заміщення безоплатної медичної допомоги платною [17]. Така ситуація в медичному забезпеченні населення України в значній мірі віддаляє від людини принципи доступності, соціальної захищеності та справедливості в отриманні якісної медичної допомоги у державній і комунальній системі медичного забезпечення,

що суперечить конституційним гарантіям громадянам незалежної держави [13]. Бюджетне фінансування галузі охорони здоров'я вже показало свою неспроможність забезпечити надання якісної та безкоштовної медичної допомоги населенню, що призвело до жаклих наслідків, наприклад високого рівня захворюваності населення. виправити цю ситуацію можливо за допомогою додаткових фінансових ресурсів, які направлятимуться на безпосереднє лікування хворих, а не на заробітну плату чи комунальні послуги.

Отже, узагальнюючи вищевикладене, можна сформулювати наступні висновки, а саме:

1. Провідним джерелом фінансування галузі охорони здоров'я є видатки бюджету, тобто бюджетне фінансування. Виходячи з цього, можливо прослідкувати чітку структуру, за допомогою якої висновок, що бюджетне фінансування галузі охорони здоров'я входить до системи забезпечення права людини на здоров'я буде обґрунтований, а саме бюджетне фінансування – фінансування галузі охорони здоров'я – ресурсне забезпечення права людини на здоров'я – система забезпечення права людини на здоров'я.

2. Виходячи із різних показників, як-то: рівень фінансування, процедура розподілу бюджетних коштів, витрати на заробітну плату та амортизацію загальних фондів та ін., можливо зробити висновок, що бюджетне фінансування галузі охорони здоров'я вже достатньо давно неспроможне задовольнити потреби населення нашої держави, тобто також неспроможне якісно забезпечити право людини на здоров'я. А тому, на нашу думку, необхідно приділяти більше уваги додатковим джерелам фінансування галузі, одним із яких виступає медичне страхування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аналіз ситуації в системі охорони здоров'я України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://inmeds.com.ua/compulsory/525/>. Станом на 01.12.2012 року.
2. Буздуган Я.М. Правові та організаційні основи фінансового забезпечення охорони здоров'я в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Я.М. Буздуган. – К., 2009. – 18 с.
3. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 року № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>. – Станом на 01.12.2012 року.
4. Воронова Л.К. Фінансове право України: [підручник] / Л.К. Воронова. – К.: Прецедент; Моя книга, 2006. – 448 с.
5. Дем'янишин В.Г., Сіташ Т.Д. Проблематика та стратегічні засади фінансування охорони здоров'я в Україні // Фінансова система України. Збірник наукових праць. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2010. – Випуск 15. – С. 4-12.
6. Досвід країн Європи у фінансуванні галузі охорони здоров'я. Уроки для України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/documents/virtual_library/14_reviewbook_uk.pdf. – Станом на 01.12.2012 року.
7. З Державного бюджету України на 2008 рік у частині видатків на охорону здоров'я [Електронний ресурс] // Жіночий лікар. – №1. – 2008, стр.42. – Режим доступу: <http://z-l.com.ua/ru/article/181>. Станом на 01.12.2012 року.
8. Збільшено видатки державного бюджету на охорону здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.alex.kr.ua/news/1069-zblsheno-vidatki-derzhavnogo-byudzhetu-na-ohoronu-zdorovya.html>. – Станом на 01.09.2011 року.
9. Карамішев Д.В., Вашев О.Є., Немченко А.С., Волос Б.О. Державна політика фінансування галузі охорони здоров'я в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DeBu/2006-1/doc/2/02.pdf>. – Станом на 01.12.2012 року.
10. Малік Є.О. Система фінансування охорони здоров'я: конкурентні та соціальні критерії розвитку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Є.О. Малік. – К., 2007. – 22 с.
11. Мельник-Бантон О. П. Видатки на охорону здоров'я як складова частина бюджетної політики України: перспективи реформування / О.П. Мельник-Бантон // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Економічні науки. – 2010. – №4. – С. 79-86. – С. 81.
12. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 року №2801-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – №4. – ст.19.
13. Рудень В.В., Сидорчук О.М., Гутор Т.Г. Стан системи охорони здоров'я населення у країні з ринковими перетвореннями: проблеми та шляхи вирішення, або чому з кожним роком бюджетних грошей на систему охорони здоров'я виділяється щоразу більше, проте здорових людей в Україні стає менше [Електронний ресурс] / В.В.Рудень, О.М.Сидорчук, Т.Г.Гутор // Новості медицини і фармацевтики. – 2007. – № 9(213). – С. 20-21. – Режим доступу: <http://novosti.mif-ua.com/archive/issue-1502/article-1540/print.html>. – Станом на 01.12.2012 року.
14. Солдатенко О.В. Видатки на охорону здоров'я у бюджетній системі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr/pravo/2009_4/files/LA409_19.pdf. – Станом на 01.12.2012 року.
15. Улучшение охраны здоровья : преодоление трудностей // Бюллетень социальной политики. – 2008. – № 6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.issa.int/rus/Resources/Social-Policy-Highlight/Extending-health-protection-Meeting-the-challenge/\(language\)/rus-RU](http://www.issa.int/rus/Resources/Social-Policy-Highlight/Extending-health-protection-Meeting-the-challenge/(language)/rus-RU). – Станом на 01.12.2012 року.
16. Фінансування системи охорони здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://health.sumy.ua/11295-finansuvannja-sistemi-okhoroni-zdorovja.html>. – Станом на 01.12.2012 року.
17. Щодо пріоритетних напрямів вдосконалення вітчизняної сфери охорони здоров'я. Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/articles/480/#_ftnref4. – Станом на 01.12.2012 року.